

К. А. Новікова, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID ID: 0000-0001-8646-3441

ОЗНАКИ ТА ПОНЯТТЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р., який набув чинності 12 січня 2019 р., здійснене обширне реформування чинного кримінального законодавства. Це реформування спрямоване на удосконалення правових засобів протидії гендерно зумовленому насильству. Зокрема, у новій редакції викладено статті 134, 152 і 153 КК України, Кодекс доповнений статтями про відповідальність за домашнє насильство, примушування до шлюбу. До того ж реформований перелік обставин, що обтяжують покарання, тощо. Крім того, певних змін зазнала і система передбачених КК заходів кримінально-правового характеру, до якої включені так звані обмежувальні заходи.

При цьому звертає на себе увагу той факт, що обмежувальні заходи не позиціоновані законодавцем у системі уже відомих заходів кримінально-правового характеру, а виокремлені у самостійну групу, поміщену до того ж до окремого розділу Загальної частини КК України. Тому пізнання сутності обмежувальних заходів, їх місця серед інших заходів кримінально-правового характеру та зв'язків передбачає попереднє з'ясування їх ознак і формулювання на цій основі поняття про них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед слід констатувати, що обмежувальні заходи є достатньо малодослідженою частиною предмета науки кримінального права, що зумовлено їх відносно нетривалим існуванням у законодавстві. За два роки, що минули від їх запровадження, з'явилися лише окремі роботи, в яких аналізуються види обмежувальних заходів

загалом¹, визначається їх місце у системі заходів кримінально-правового характеру², здійснюється аналіз окремих заходів, їх узгодженості з нормами чинного законодавства та перспективами їх реалізації³, встановлюється правова природа обмежувальних заходів та їх відмінності від деяких інших правових заходів⁴, вивчаються перспективи їх застосування⁵ тощо⁶. Разом із тим саме поняття

¹ Див., наприклад: Дудоров О, Хавронюк М, *Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України)* (Ваїте, 2019) 45–52; Харитоновна О, *Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник* (ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2018) 73–80

² Лашук Н, 'Кримінальна відповідальність та обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство' *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали наук. полілогу* (2018) 159–163

³ Крикливець Д, 'Обмежувальні заходи за кримінальним кодексом України: перспективи застосування' (2018) 2 *Порівняльно-аналітичне право* 298–301

⁴ Ященко А, 'Обмежувальні заходи: деякі міркування щодо законодавчої регламентації у Загальній частині КК України' *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали між нар наук-практ конф* (2018) 363–369

⁵ Шаблістий В, 'Обмежувальні заходи як новий (зайвий) елемент системи кримінально-правових засобів у механізмі кримінально-правового регулювання' *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар наук-практ конф* (2018) 369–374

⁶ Див., наприклад: Брус І, 'Контроль за виконанням обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство' (2019) 1(59) *Вісник Національної академії прокуратури України* 112–123; Жук І, 'Обмежувальні заходи у кримінальному праві України: правова природа та сутність' (2019) 55 2 *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія Право* 83–86; Кравець П, 'Загальна характеристика обмежувальних заходів, які застосовуються щодо підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні домашнього насильства та перспективи їх дієвості' (2018) 1 *Наука та освіта: ключові питання сучасності* 114–117; Чорна О, 'Кримінальна відповідальність за невиконання обмежувальних

обмежувальних заходів і досі залишається мало-дослідженим. Водночас визначеність у понятті стане теоретичною передумовою подальшого вирішення проблеми місця цих заходів у системі заходів кримінально-правового характеру загалом. А це, у свою чергу, дозволить уточнити не лише правила застосування чинних положень про обмежувальні заходи та інші заходи кримінально-правового характеру, а й надасть можливість визначити перспективи розвитку відповідних законодавчих положень.

Мета статті. З огляду на викладене метою цієї статті є визначення ознак обмежувальних заходів та надання загального (родового) поняття обмежувальних заходів.

Виклад основного матеріалу. Формулювання у науковому дослідженні того чи іншого поняття, особливо якщо воно не визначене в законодавстві й не має усталеного розуміння в доктрині, повинно йти шляхом виокремлення окремих ознак досліджуваного явища, їх детального вивчення та описання з подальшим синтезом цих ознак у єдину дефініцію. Визначити поняття того чи іншого явища означає розкрити його важливіші ознаки, які у своїй єдності відображали б його якісне відмежування від суміжних явищ¹. Відтак, формулювання поняття обмежувальних заходів передбачає вирішення ознак, які були б загальними для усіх цих заходів. Це допоможе відмежовувати обмежувальні заходи як інші (інакші) самостійні правові явища від інших заходів кримінально-правового характеру.

Перша ознака обмежувальних заходів визначається самим їх найменуванням і полягає в тому, що вони *обмежують людину в правах*, тобто звужують її правовий статус. Передбачені чинним КК України обмежувальні заходи спрямовані на зменшення можливостей особи щодо реалізації певної низки її суб'єктивних прав. Зокрема, п. 1 ч. 1 ст. 91¹ передбачає як обмежувальний захід заборону перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства. Цей захід безпосередньо спрямований на обмеження гарантованого ст. 47 Конституції України права

людини на житло, а опосередковано і факультативно (в тих випадках, коли особа є і власником цього житла) також і гарантованого ст. 41 Конституції права власності (в частині такої правомочності, як користування майном). Другий обмежувальний захід – обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності (п. 2 ч. 1 ст. 91¹ КК України), спрямований на обмеження передбаченого ст. 153 та ін. Сімейного кодексу України права батьків на спілкування з дитиною. Третій обмежувальний захід – заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин (п. 3 ч. 1 ст. 91¹ КК України), обмежує право людини на особисту свободу, зокрема, свободу пересування. Четвертий обмежувальний захід – заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб (п. 4 ч. 1 ст. 91¹ КК України) обмежує право людини на спілкування як складову частину гарантованого ст. 32 Конституції права людини на особисте та сімейне життя. П'ятий обмежувальний захід – направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми (п. 5 ч. 1 ст. 91¹ КК України) передбачає можливість установлення для особи додаткового обов'язку, через виконання яких обмежується її особиста свобода. Таким чином, викладене свідчить, що обмеження певного суб'єктивного права, будучи варіативним для кожного окремо взятого обмежувального заходу, водночас є обов'язковою ознакою, властивою їм усім.

Друга ознака обмежувальних заходів визначається колом осіб, суб'єктивні права яких можуть бути обмежені цими заходами. Інакше кажучи, другу ознаку становить *суб'єкт, до якого можна застосовувати обмежувальні заходи*. За визначенням закону цим суб'єктом є особа, яка вчинила домашнє насильство (ч. 1 ст. 91¹ КК України) і при цьому на момент його вчинення досягла 18 років (ч. 2 ст. 91¹ КК України). Слова закону про те, що обмежувальні заходи можуть бути застосовані «одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання» дають підстави для висновку, що суб'єктом, до якого можна за-

заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників в Україні» (2018) *Arglie Jurnalul juridic national: teorie și practică* 142–145; Ященко А., «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України й окремих європейських країн» (2018)2 (19) *Вісник кримінологічної асоціації України* 35–45

¹ Див., наприклад: Баулін Ю., *Вибрані праці* (Право, 2013) 110

стосувати обмежувальні заходи, є лише фізична, осудна (повністю або обмежено) особа, яка на час вчинення злочину досягла повноліття. Жодних обмежень щодо кола осіб залежно від їх специфічних правових статусів (як-то: військовослужбовець, службова особа, вагітна жінка, особа з інвалідністю тощо) для застосування обмежувальних закон не передбачає.

Третя ознака обмежувальних заходів характеризує *підставу їх застосування*, тобто описує той юридичний факт, із настанням якого у держави з'являється повноваження щодо призначення обмежувальних заходів конкретній особі. За чинним КК України така підстава є двоєдиною, тобто складається з двох обов'язкових елементів. Перший елемент підстави (його можна іменувати фактичним) визначається словами закону «вчинення домашнього насильства»; другий (його можна іменувати юридичним) – словами закону «одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням ... від кримінальної відповідальності чи покарання».

Отже, фактичний елемент підстави застосування обмежувальних заходів полягає у вчиненні особою «домашнього насильства». Відомо, що водночас із запровадженням досліджуваних заходів КК України був доповнений ст. 126¹, яка саме так і називається: «Домашнє насильство» і диспозиція якої описує ті діяння, в яких домашнє насильство може проявитися. Це ж поняття визначене і в п. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання й протидію домашньому насильству». При цьому тут воно визначене ширше, ніж у КК України. Зокрема, за визначенням цього Закону домашнє насильство охоплює і сексуальне насильство, у той час як диспозицією ст. 126¹ КК сексуальне насильство не охоплюється. Окрім того, ч. 1 ст. 91¹ КК передбачає, що обмежувальні заходи застосовуються в інтересах потерпілого від «злочину, пов'язаного з домашнім насильством» (курсив мій. – К. Н.). Викладене дає підстави передбачити, що поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», є ширшим за поняття «домашнє насильство» в розумінні ст. 126¹ КК України, повністю охоплює останнє, проте не вичерпується ним.

Ця проблема вже стала предметом вирішення і в судовій практиці. Тому варто відзначити, що об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду цілком обґрунтовано обрала широке тлумачення поняття «домашнє насильство» в ст. 91¹ КК України і дійшла висновку, що обмежувальні заходи можуть бути застосовані

при вчиненні будь-якого злочину, пов'язаного із домашнім насильством, а не лише передбаченого ст. 126¹ КК України¹. Згідно з її рішенням «злочин, пов'язаний із домашнім насильством», слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один з елементів, перелічених у ст. 1 Закону України «Про запобігання й протидію домашньому насильству», незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Тому обмежувальні заходи можуть застосовуватися не лише тоді, коли діяння особи кваліфіковане за ст. 126¹ КК України, а й тоді, коли вона вчинила інший злочин (заподіяння тілесного ушкодження, зґвалтування, злочин проти власності тощо), що був пов'язаний із домашнім насильством.

Юридичний елемент підстави застосування обмежувальних заходів полягає в тому, що *особа повинна бути або 1) засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або 2) звільнена від покарання, або 3) звільнена від кримінальної відповідальності*. Таким чином, обмежувальні заходи насамперед можуть бути застосовані одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Чинний КК України не визначає поняття «покарання, не пов'язане з позбавленням волі», хоча кілька разів і вживає відповідний термін (крім ч. 1 ст. 96¹, це ще й п. 1 ч. 3 ст. 106, п. 1 ч. 2 ст. 108 і ст. 389 КК України). При цьому, якщо в ст. 389 КК України «не пов'язаними з позбавленням волі» названі лише штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи та виправні роботи, то за змістом п. 1 ч. 3 ст. 106, п. 1 ч. 2 ст. 108 КК України такими є всі покарання, більш м'які, ніж позбавлення волі. В останньому значенні термін «покарання, не пов'язане з позбавленням волі», вживається і в КВК України (розділ II Особливої частини). Отже, в останньому значенні «не пов'язаними з позбавленням волі» вважаються також і арешт, і обмеження волі, і тримання в дисциплінарному батальйоні.

Видається, що сам термін «покарання, не пов'язане з позбавленням волі» є до певної міри архаїчним і залишився у нашому законодавстві з тих часів, коли покарання, пов'язані з позбавленням волі, фактично не мали своїх різновидів. Відтак, усі інші покарання, крім позбавлення волі,

¹ Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> (дата звернення 07.03.2020)

не були з ним пов'язані. Тому зараз від уживання цього терміна слід максимально відмовлятися, а до тих пір, поки він все ще вживається законодавцем, під покараннями, не пов'язаними з позбавленням волі, слід розуміти усі, в результаті застосування яких особа не ізолюється від суспільства. Таким чином, обмежувальні заходи можуть застосовуватися одночасно з призначенням особі будь-якого основного покарання, окрім арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі.

Попри однозначне визначення законом можливості застосування обмежувальних заходів при звільненні від кримінальної відповідальності або від покарання, слід застерегти, що, вочевидь, застосування деяких видів звільнення унеможливить і призначення обмежувальних заходів. Так, наприклад, абсолютно неможливим стане призначення обмежувальних заходів при звільненні від покарання у зв'язку із декриміналізацією вчиненого особою злочину (ч. 2 ст. 74 КК України). Спірною так само є можливість їх застосування при звільненні від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України).

Утім детальне вивчення підстав застосування обмежувальних заходів становить предмет самостійного дослідження і є завданням майбутнього. Зараз же можна констатувати, що другий елемент третьої ознаки обмежувальних заходів полягає у можливості їх застосування при призначенні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (ізоляцією особи від суспільства), або при звільненні особи від кримінальної відповідальності чи від покарання з більшості передбачених КК підстав. Разом із тим застосування обмежувальних заходів неможливе при закритті кримінального провадження з підстав, передбачених КК України, що не пов'язані із звільненням особи від кримінальної відповідальності чи від покарання.

Четверта ознака обмежувальних заходів полягає в тому, що вони *передбачаються виключно кримінальним законом*. Пункт 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України встановлює, що виключно законами України визначаються «діяння, які є злочинами, ... та відповідальність за них». І хоча обмежувальні заходи і не є кримінальною відповідальністю чи елементом будь-якого іншого виду юридичної відповідальності (це питання також є предметом самостійного дослідження), але вони є одним із потенційно можливих правових наслідків вчи-

нення злочину. У зв'язку із цим з урахуванням цитованого конституційного припису та беручи до уваги положення ч. 3 ст. 3 КК України про те, що не лише злочинність діяння та його караність, а й «інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом», слід констатувати, що й обмежувальні заходи як один із кримінально-правових наслідків вчинення злочину визначаються виключно кримінальним законом.

Слід звернути увагу на те, що встановлюючи обмежувальні заходи, кримінальний закон не визначає їх змісту. Стосовно окремих із цих заходів (наприклад, заборони спілкування з дитиною) законодавець узагалі не переймається проблемою їх визначення, вочевидь, вважаючи їх загальнозрозумілими. Деякі інші (наприклад, проходження програми для кривдників) визначаються у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Видається, що вимоги принципу правової визначеності та традиційна для вітчизняного кримінального права моноджерельність кримінально-правового регулювання створюють достатні підстави для постановки питання про те, щоб у КК України не лише закріплювався перелік, а й визначався зміст усіх обмежувальних заходів. Проте вивчення цього питання також є завданням подальших наукових досліджень і не перешкоджає можливості ще раз констатувати, що обмежувальні заходи встановлюються виключно кримінальним законом.

П'ята ознака обмежувальних заходів полягає у тому, що вони *застосовуються виключно судом, зокрема, судом загальної юрисдикції*. Ця ознака є загальною для усіх передбачених кримінальним законодавством засобів, а відтак, рівною мірою і без жодних винятків чи застережень стосується також і обмежувальних заходів. При цьому їхнє застосування завжди є правом, а не обов'язком суду, що впливає зі слів закону «суд може застосувати» (ч. 1 ст. 91¹ КК України). Тобто навіть за сукупної наявності і фактичного, і юридичного елементів підстави для застосування обмежувальних заходів суд не зобов'язаний їх застосовувати. Належним чином умотивувавши своє рішення, суд щоразу повинен навести аргументи як щодо застосування, так і щодо незастосування обмежувальних заходів. Документальна форма такого рішення суду визначається приписами КПК України і може бути або обвинувальним вироком (у випадках, якщо обмежувальні заходи застосовуються при засудженні особи з призначенням їй покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або зі звільненням її від пока-

рання), або ухвалою (у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності).

Шостою і останньою ознакою обмежувальних заходів є *мета їхнього застосування, яка визначена законодавцем як переслідування інтересів потерпілого від злочину* (ч. 1 ст. 91¹ КК). Це означає, що обираючи особі той чи інший обмежувальний захід (чи їх сукупність), суд не повинен переслідувати досягнення такими заходами мети відплати (кари) особі за вчинення злочину, пов'язаного із домашнім насильством, а повинен з'ясувати, у чому полягають інтереси потерпілого від злочину (а це може бути, зокрема, тимчасова ізоляція від винного, забезпечення особистої безпеки потерпілого, стабілізація його матеріального становища тощо), і з урахуванням цього вирішити питання про вид (види) обмежувальних заходів, що застосовуються до винного. Саме відсутністю в обмежувальних заходів каральної мети і мети виправлення засудженого підкреслюється їх відмінність від заходів кримінальної відповідальності загалом та покарання зокрема, і даються підстави відносити їх до інших заходів кримінально-правового характеру.

Підстав для виділення інших ознак обмежувальних заходів чинний КК України не дає. Тому дефініювати досліджуване поняття можна шляхом

синтезу виділених вище шести його ознак, які є необхідними й достатніми для визначення його як такого і відмежування від суміжних. З огляду на викладене **обмежувальні заходи** – це передбачені законом заходи кримінально-правового характеру, спрямовані на обмеження правового статусу повнолітнього суб'єкта злочину, пов'язаного з домашнім насильством, що застосовуються судом в інтересах потерпілого від злочину одночасно з призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або зі звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання.

Висновки. Викладене дає підстави констатувати, що обмежувальні заходи володіють низкою визначених законом ознак, одні з яких збігаються з ознаками деяких інших заходів кримінального права, інші – не збігаються. Сукупність цих ознак є унікальною, що й створило підставу для виокремлення обмежувальних заходів у самостійний вид заходів кримінально-правового характеру. Водночас наявність цілої низки ознак, спільних з іншими заходами кримінального права, вимагає продовження наукових досліджень у напрямі чіткого розмежування таких заходів, віднайдення можливих системних властивостей між ними, уточнення правил їх практичного застосування.

REFERENCES

List of legal documents

Cases

1. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.02.2020 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Baulin Yu, *Vybrani pratsi* (Pravo, 2013) (in Ukrainian)
2. Dudorov O, Khavroniuk M, *Vidpovidalnist za domashnie nasyilstvo i nasyilstvo za oznakoiu stati (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy)* [Responsibility for domestic and gender-based violence (scientific and practical commentary on the novelties of the Criminal code of Ukraine)] (Baite, 2019) (in Ukrainian)
3. Kharytonova O, *Kliuchovi zasady hendernoi polityky v kryminalnomu pravi Ukrainy ta osnovni napriamy reform shchodo protydyi nasyilstvu stosovno zhinok ta domashnomu nasyilstvu. Naukovo-praktychnyi posibnyk* [Key principles of gender policy in the criminal law of Ukraine and main directions of reforms on combating violence against women and domestic violence. Scientific and practical guide] (TOV «Vydavnytstvo «Prava liudyny»», 2018) (in Ukrainian)

Journal articles

4. Brus I, 'Kontrol za vykonanniam obmezhuvalnykh zakhodiv shchodo osib, yaki vchynily domashnie nasyilstvo' [Control of enforcement of restrictive measures against perpetrators of domestic violence] (2019) 1(59) *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy* 112–123 (in Ukrainian)
5. Chorna O, 'Kryminalna vidpovidalnist za nevykonannia obmezhuvalnykh zakhodiv, obmezhuvalnykh prypysiv або neprokhodzhennia prohramy dlia kryvdnykiv v Ukraini' [Criminal liability for failure to comply with restrictive measures, restrictive orders or failure to pass the program for offenders in Ukraine] (2018) *Aprilie Jurnalul juridic national: teorie și practică* 142–145 (in Ukrainian)
6. Kravets P, 'Zahalna kharakterystyka obmezhuvalnykh zakhodiv, yaki zastosovuiutsia shchodo pidozriuvanoho, obvynuvachenoho u vchynenni domashnoho nasyilstva ta perspektyvy yikh diievosti' [General description of the

restrictive measures applied to a suspect accused of domestic violence and the prospects of their effectiveness] (2018) 1 Nauka ta osvita: ključovi pytannia suchasnosti 114–117 (in Ukrainian)

7. Kryklyvets D, 'Obmezhuvalni zakhody za kryminalnym kodeksom Ukrainy: perspektyvy zastosuvannia' [Restrictive measures under the Criminal code of Ukraine: prospects for application] (2018) 2 Porivnialno-analitychne pravo 298–301 (in Ukrainian)
8. Yashchenko A, 'Obmezhuvalni zakhody, shcho zastosovuiutsia do osib, yaki vchynyly domashnie nasylstvo: porivnialnyi analiz kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy y okremykh yevropeiskykh krain' [Restrictive measures applicable to perpetrators of domestic violence: comparative analysis of the criminal legislation of Ukraine and individual european countries] (2018) 2 (19) Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy 35–45 (in Ukrainian)
9. Zhuk I, 'Obmezhuvalni zakhody u kryminalnomu pravi Ukrainy: pravova pryroda ta sutnist' [Restrictive measures in the criminal law of Ukraine: legal nature and content] (2019) 55 2 Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu Serii Pravo 83–86 (in Ukrainian)

Conference paper

10. Lashchuk N, 'Kryminalna vidpovidalnist ta obmezhuvalni zakhody, shcho zastosovuiutsia do osib, yaki vchynyly domashnie nasylstvo' [Criminal liability and restrictive measures applied to perpetrators of domestic violence] *Fundamentalni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti: materialy nauk. polilohu* (2018) (in Ukrainian)
11. Shablustyi V, 'Obmezhuvalni zakhody yak novyi (zaivyi) element systemy kryminalno-pravovykh zasobiv u mekhanizmi kryminalno-pravovoho rehulivannia' [Restrictive measures as a new (unnecessary) element of the criminal justice system in the mechanism of criminal law regulation] *Kryminalno-pravove rehulivannia ta zabezpechennia yoho efektyvnosti: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (2018) (in Ukrainian)
12. Yashchenko A, 'Obmezhuvalni zakhody: deiaki mirkuvannia shchodo zakonodavchoi rehlamentatsii u Zahalnoi chastyi KK Ukrainy' [Restrictive measures: some considerations for legislative regulation in the General part of the Criminal code of Ukraine] *Kryminalno-pravove rehulivannia ta zabezpechennia yoho efektyvnosti: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (2018) (in Ukrainian)

Новікова К. А. Ознаки та поняття обмежувальних заходів у Кримінальному кодексі України

Стаття присвячена визначенню ознак обмежувальних заходів та синтезуванню їх у загальне (родове) поняття. На основі аналізу чинного законодавства, вивчення літератури та судової практики виокремлено такі ознаки обмежувальних заходів. Насамперед встановлено, що обмежувальні заходи спрямовані на обмеження людини у певних суб'єктивних правах, серед яких право на житло, право на спілкування, право на особисту свободу тощо. Обмеження певного суб'єктивного права, будучи варіативним для кожного окремо взятого обмежувального заходу, водночас є обов'язковою ознакою, властивою їм усім. Крім того, суб'єктом, до якого можна застосовувати обмежувальні заходи, є фізична, осудна (повністю або частково) особа, яка досягла 18 років, без обмежень у застосуванні, що пов'язані з різними статусами особи. Крім означеного, розкрито двоєдинність підстави застосування обмежувальних заходів. Фактичний елемент підстави становить засудження особи за злочин, пов'язаний із домашнім насильством. Юридичний елемент підстави полягає у можливості їх застосування при призначенні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (ізоляцією особи від суспільства), або при звільненні особи від кримінальної відповідальності чи від покарання з більшістю передбачених KK підстав. Ще однією ознакою є те, що обмежувальні заходи мають передбачатися і розкриватися тільки у кримінальному законі. Процесуальна ознака – це застосування обмежувальних заходів виключно судом відповідно до рішення суду (вироку або ухвали). І нарешті, метою застосування обмежувальних заходів є інтереси потерпілого. Вона не повинна переслідувати досягнення мети кари (відплати). На підставі наведених ознак запропоновано визначення родового поняття обмежувальних заходів.

Ключові слова: обмежувальні заходи, інші заходи кримінально-правового характеру, заходи кримінально-правового характеру, домашнє насильство.

Новікова Е. А. Признаки и понятие ограничительных мер в Уголовном кодексе Украины

Статья посвящена определению признаков ограничительных мер и синтезированию их в общее (родовое) понятие. На основе анализа действующего законодательства, изучения литературы и судебной практики выделены следующие признаки ограничительных мер. Прежде всего установлено, что ограничительные меры направлены на ограничение человека в определенных субъективных правах, среди которых право на жилье, право на общение, право на личную свободу и тому подобное. Ограничения определенного субъективного права, будучи вариативным для каждого отдельно взятой ограничительной меры, одновременно являются обязательным признаком, присущим им всем. Кроме того, субъектом, к которому можно применять ограничи-

тельные меры, есть физическое, вменяемое (полностью или частично) лицо, достигшее 18-летнего возраста, без ограничений в применении, связанных с различными статусами лица. Кроме указанного, раскрыто двойство основания применения ограничительных мер. Фактический элемент основания составляет осуждение лица за преступление, связанное с домашним насилием. Юридический элемент основания заключается в возможности их применения при назначении наказаний, не связанных с лишением свободы (изоляция лица от общества) или при освобождении лица от уголовной ответственности, или от наказания по большинству предусмотренных УК оснований. Еще одним признаком является то, что ограничительные меры должны предусматриваться и раскрываться только в уголовном законе. Процессуальный признак – это применение ограничительных мер исключительно судом в соответствии с решением суда (приговора или постановления). И наконец, целью применения ограничительных мер являются интересы потерпевшего. При этом не должно преследоваться достижение цели кары (возмездия). На основании приведенных признаков предложено определение родового понятия ограничительных мер.

Ключевые слова: ограничительные меры, иные меры уголовно-правового характера, меры уголовно-правового характера, домашнее насилие.

Novikova K. A. Features and concepts of restrictive measures in the Criminal code of Ukraine

The article is devoted to defining the features of restrictive measures and synthesizing them into a general (generic) concept. The following features of restrictive measures have been identified on the basis of the analysis of the existing legislation, the study of literature and case law. First of all, it is established that restrictive measures are aimed at restricting a person in certain subjective rights, including the right to housing, the right to communicate, the right to personal freedom, etc. The restriction of a certain subjective right, being variable for each individual restrictive measure, is at the same time a mandatory characteristic inherent in them all. In addition, a subject to which restrictive measures may be applied is a natural, convicted (wholly or partially) person who has attained the age of 18 years without restrictions in the application related to different statuses of the person. In addition to the abovementioned, the ambiguity of the grounds for the application of restrictive measures is disclosed. The factual basis is the conviction of a person for a crime related to domestic violence. The legal element of the ground is the possibility of their application in the imposition of punishments not related to imprisonment (isolation of the person from society) or in the release of the person from criminal responsibility or from punishment for most of the grounds provided by the Criminal Code. Further, the fourth feature is that restrictive measures should be provided for and disclosed only in criminal law. The fifth feature – procedural – is the application of restrictive measures solely by a court in accordance with the court decision (sentence or ruling). Finally, the purpose of restrictive measures is to serve the interests of the victim and should not pursue the purpose of punishment (retribution). Based on the abovementioned features, the definition of generic concept of restrictive measures is proposed.

Keywords: restrictive measures, other criminal-law measures, criminal-law measures, domestic violence.